

що буде, як від нього не одержиш відпущення гріхів, якого чекаєш? Чи й тоді будеш його підтримувати в тому приматі і повноті влади зверхничої?» [10, 212]. Заради об'єктивності, слід додати ще й таке: які б інвективи Оріховський не спрямовував проти іновірців, він усе ж таки радив: єпископам – лише «проклинати еретиків, а нічого іншого не чинити»; шляхті – «суперечки із приводу розбіжностей у віруваннях відкласти до сприятливішого часу», коли мине зовнішня небезпека з боку турків, які «намагаються похитнути віру Христа зброєю» і Польщу захопити.

Ключові поняття: Станіслав Оріховський, ренесансний гуманізм в Україні, католицька Русь, рутенці, природне право, celibat

Література

1. Голенищев-Кутузов Н.Н. Итальянское Возрождение и славянские литературы XV – XVI веков. – М., 1963.
2. Kubala L. Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce. – Lwów; Warszawa, 1908.
3. Оріховський Станіслав. Твори. Упорядк., перекл. з лат. та старополь., вступна стаття, примітки Володимира Литвинова. – «Дніпро», 2004.
4. Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. – К., 1993.
5. Orzechowski St. Dyalog albo rozmowa około ekekucyi Polskiej Korony. – Kraków., 1855.
6. Orzechowski St. Wybór pism. – Warszawa etc., 1972.
7. [Orichovius St.]. Supplicatio Stanislai Okszyz Orichovii. Ad Julium III Pontificem Maximum de approbando matrimonio a se inito. – Lipsiae, 1781.
8. Krzywoszynski Przemysław. Stanislaw Orzechowski – ideolog demokracji szlacheckiej, Poznań, 2010.
9. Литвинов В.Д. Ренесансний гуманізм в Україні. (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV–початку XVII століття. – К.: Основи, 2000.
10. Kot S. Andrzej Frycz Modrzewski. – Kraków, 1919.
11. Domański J., Ogonowski Z, Szczucki L. Zarys dziejów filozofii w Polsce: wieki XIII-XVII. – Warszawa, 1989.

Поцулко О. А.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри мовних
та гуманітарних дисциплін
Донецький національний медичний університет

**ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»
В МЕДИЧНОМУ ВУЗІ**

У статті проаналізовано актуальні проблеми викладання курсу «Історія України та української культури» в медичному вузі, пов'язані перш за все з тим, що викладання цієї дисципліни не зосереджене на спеціалізованій кафедрі; суттєве скорочення аудиторних годин; загалом низький рівень знань з вітчизняної історії та культури у студентів-першокурсників; відсутність концепції галузевого стандарту історичної освіти; недоліки з матеріально-технічним і науково-методичним забезпеченням викладання навчальної дисципліни, а також дуже повільна переорієнтація мислення сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог щодо його педагогічної діяльності.

Сучасні європейські та світові освітні стандарти ставлять нові вимоги перед вищою освітою України: індивідуалізацію навчання, використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, педагогічні інновації, дистанційні форми і методи, посилення органічної єдності навчання і самонавчання, трансформацію ролі викладача, нову роль бібліотеки та бібліотекаря, створення передумов для організації навчання протягом усього життя – завдання, розв'язання яких має забезпечити якісну освіту, постійне фахове вдосконалення та конкурентоспроможність випускників вузів України. Тому вирішення проблемних питань викладання курсу «Історія України та української культури» є актуальним і своєчасним.

Мета статті – проаналізувати основні проблемні питання викладання та засвоєння курсу «Історія України та української культури» в медичному вузі та запропонувати шляхи вирішення цих проблем.

Закон України «Про вищу освіту» визначає вищу освіту – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на новій загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [5, 37]. При цьому зміст освіти тлумачиться як обумовлена цілями та потребами суспільства система знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадських якостей, що мають бути сформовані в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва. Історична вища освіта є різновидом вищої освіти. У широкому значенні поняття «історична вища освіта» є синонімом історичної та українознавчої підготовки як складової загальної гуманітарної підготовки обов'язкової для всіх вищих навчальних закладів. У цьому сенсі нею передбачається досягнення сутності й процесу розвитку української та світової історії як творчості людей в усіх галузях, поступу соціальних, політичних систем і людності в цивілізаційному вимірі; вивчення історії розвитку українського народу, його культури, ментальних характеристик, утверджених українцями як політичної нації і держави, усвідомлення місця українців серед народів і

культур світу [6, 10]. У своїй сукупності вища історична освіта покликана сприяти:

1) розвитку національної свідомості та загальнолюдських ціннісних орієнтацій майбутніх спеціалістів;

2) вихованню патріотичних і морально-етичних переконань фахівця, причетності до тисячолітньої історії українського народу та культурно-цивілізаційних здобутків людства;

3) прищеплення навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення глибокого осмислення історичного розвитку людства;

4) навчанню практичних навичок роботи з історичними джерелами і науковою літературою;

5) виробленню умінь застосовувати набуті знання з історії у повсякденній діяльності для орієнтації в суспільно-політичному житті, оцінки суспільних явищ і подій.

Ми пам'ятаємо, що ще у 2009 році широкий загал був шокований несподіваною спробою тодішнього міністра освіти Івана Вакарчука взагалі ліквідувати викладання «Історії України» як окремої навчальної дисципліни у ВНЗ. Тоді зусиллями громадськості й викладацької спільноти цей небезпечний намір було зупинено. Однак вже 25 листопада 2014 року міністр освіти і науки України Сергій Квіт скасував наказ № 642 «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 9 липня 2009 року, який встановлював перелік обов'язкових дисциплін гуманітарної підготовки у ВНЗ та їх обсяги. Цим наказом також було встановлено мінімальні обов'язкові обсяги викладання гуманітарних дисциплін за вибором студента у вузі. Тепер кожен університет сам вирішуватиме, які непрофільні предмети зробити обов'язковими, чи для всіх спеціальностей, чи вибірково тощо. За словами експертів, це і є однією з ознак університетської автономії. Така новина викликала гарячі дискусії в суспільстві, зокрема те, що у перелік цих необов'язкових до вивчення дисциплін потрапляє й «Історія України» та «Історія української культури». Тепер деякі вузи можуть відмовитися від цих предметів, визначивши їх як необов'язковими. З огляду на це, як повідомило чимало всеукраїнських засобів масової інформації, керівники низки ВНЗ узялися за усунення гуманітарних та соціально-політичних дисциплін з навчального процесу починаючи з 1 вересня 2015 року. А в деяких ВНЗ уже навіть встигли затвердити ці зміни. На нашу думку, такі міністерські новації (намагання вивести за межі державного стандарту вищої освіти викладання у ВНЗ ключових дисциплін – «Історії України» та «Історії української культури») можуть завдати серйозної шкоди національно-патріотичному вихованню молоді та утвердженню національної ідентичності студентів: «Без ефективного вивчення та ґрунтового знання власної історії, що є одним із найважливіших засобів консолідації українського суспільства, навряд чи можна досягти піднесення національної свідомості і суттєвих зрушень у його реформуванні та оновленні» [11, 3].

Науковці констатують, що за роки незалежності Української держави викладання історичних дисциплін, зокрема «Історії України» та «Історії української культури», не набуло стабільності і це має прикрі наслідки. Якщо на неісторичних факультетах ВНЗ на початку 90-х років курс «Історії України» читали обсягом 144 аудиторні години, то нині в низці ВНЗ під різними приводами його обмежено лише 36 годинами, а в Донецькому національному медичному університеті взагалі читається об'єднаний курс «Історія України та української культури», що складає на медичному факультеті 90 аудиторних годин, а на стоматологічному та фармацевтичному факультетах – лише 30 годин. На нашу думку, ми вже тут стикаємося з першою проблемою освітнього плану, пов'язаною з тим, що викладання вітчизняної історії та культури не зосереджене на спеціалізованій кафедрі, а кількість годин суттєво зменшено. Власне кажучи, це є вповні зрозумілим, адже у медичних вузах пріоритет усе ж мають дисципліни медичного спрямування. Таке нігілістичне ставлення до викладання «Історії України», «Історії української культури» залишилося, і ці дисципліни зазнають подальших руйнацій внаслідок ліквідації кафедр, скорочення аудиторних годин на вивчення, невиправданого збільшення кількості студентів у лекційних потоках, зменшення або й вилучення семінарських занять та інше. Викладання цих дисциплін як нормативних знову опинилося під загрозою і в зв'язку з розширенням автономії університетів та факультетів може потрапити у повну залежність від суб'єктивістського ставлення до цих дисциплін з боку їх керівництва, а це, у свою чергу, може стати безпрецедентним руйнівним фактором викладання «Історії України», «Історії української культури» та інших гуманітарних і соціально-політичних дисциплін, вкрай важливих для виховання студентів, розвитку духовності українського громадянства й утвердження національної ідентичності.

Певний дефіцит часу на викладання також зумовлений і нашим приєднанням до Болонського процесу, який, як відомо, вимагає робити більший акцент на самостійній роботі студентів.

Таким чином сьогодні, як ніколи актуальними є завдання запровадження комплексного підходу у викладанні «Історії України та української культури» у вищій школі, пропонування студентам навчально-методичних комплексів нового покоління й створення сприятливих умов до розвитку творчих здібностей студента шляхом удосконалення навичок самостійної роботи.

Потрібно будувати навчальну програму за проблемним, а не за хронологічним принципом. Такий підхід – єдино можливий вихід з ситуації і не лише тому, що він дозволяє викладати вітчизняну історію та культуру за умов перманентного скорочення аудиторних годин, передбачених на читання цього курсу. А і насамперед тому, що проблемний підхід до викладання історії та культури України насправді представляє студентам зовсім інший, ніж це є у середній школі, вимір

засвоєння історичного знання, значно більше зорієнтований на розвиток критичного мислення і на розвиток творчих здібностей студента. Я вже не кажу про те, що такий підхід створює особливі умови для вдосконалення навичок самостійної роботи.

Наразі триває боротьба не за те, щоб викладати історію України, чи історію української культури у вузі, а за те, що б нести надбання нашого народу, в тому числі й історичні, нашим нащадкам – з одного боку, а з іншого боку – розвивати цю історію, науку, культуру, бо без розвитку ми через певний час всі, як професор Петро Чернега говорив, можемо стати колоніальною нацією, якщо у нас не буде своєї історії і культури, власної мови і багато чого іншого [1, 47]. До чого призведе вилучення вивчення історії України з державного стандарту вищої освіти, неважко передбачити. Там, де на рівні ректоратів і дирекцій інститутів та факультетів не буде відповідного розуміння ситуації, особливо у східних і південних регіонах, «Історію України» та «Історію української культури» вилучатимуть як навчальні предмети. Найбільше така загроза існує на технічних спеціальностях. Аргументуватимуть це тим, що історію України викладають у школі, тож навіщо перевантажувати студента предметами гуманітарного циклу. Однак не забуваймо, що, по-перше, вища освіта в Україні формує не просто вузькопрофільного фахівця, а особистість, патріота; по-друге, шкільні програми не можуть дати проблемного розуміння історії України в сучасному науковому дискурсі (наприклад, історію Київської Русі вивчають діти в 7-му класі); по-третє, історичні знання за належного викладання здійснюють і функції національного самоусвідомлення, і про це не можна забувати.

Ще однією, не менш значущою проблемою, є загалом низький рівень знань з вітчизняної історії та культури у студентів-першокурсників. Це вже говорить, перш за все, про прогалини у засвоєнні програми шкільного курсу з «Історії України» (більшість абітурієнтів медичного вузу (приблизно 70%) не обирають цю дисципліну для ЗНО). Бракує нам і типових програм з курсу вітчизняної історії та культури, дається взнаки відсутність концепції галузевого стандарту історичної освіти, можемо констатувати наявність дублювання змістовних складових курсів «Історії України», «Історії української культури» у середній та вищій школах, вагомим проблем додають недоліки з матеріально-технічним і науково-методичним забезпеченням викладання навчальної дисципліни.

Сьогодні швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дедалі швидше змінює орієнтації сучасного суспільства та ставить перед освітою завдання щодо опанування та володіння сучасними засобами та технологіями як у процесі навчання, так і в подальшому житті. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного викладача на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовність використовувати ІКТ як важливий навчальний ресурс. Впровадження ІКТ

у навчальний процес дозволяє успішно розв'язувати складні педагогічні завдання, застосовувати в роботі проблемно-орієнтоване навчання в індивідуальному ритмі кожного студента, здійснювати контроль успішності новими інтерактивними методами, забезпечувати розвиток комунікативних, творчих знань, потреб у самоосвіті.

Для ефективної роботи в сучасних умовах необхідно використовувати технології, які дозволяють нам швидше й зручніше працювати з інформацією, планувати свою роботу, розширюють можливості навчальної та наукової діяльності. Можливості Інтернету сьогодні допомагають викладачу знайти актуальну інформацію, заочно познайомитися й спілкуватися з колегами, використовувати готові розробки й ділитися своїми методичними надбаннями, заявити про себе, створити власний веб-ресурс. Сучасний студент живе в світі Інтернету, соціальних мереж, блогів, цифрового аудіо та відео контенту, що дає йому можливість з одного боку мати необмежений доступ до кращих світових навчальних ресурсів, а з іншого дозволяє підтримувати комунікацію з викладачем в будь-який час, в будь-якому місці [8, 3].

«Веб-сайт» або просто «сайт» (англ. website, від web – павутина і site – «місце») – це одна або сукупність веб-сторінок, доступних в Інтернеті. У віртуальному просторі веб-сайт – це місце, яке має свою адресу та власника й сприймається як єдине ціле [3, 53]. У нових умовах інформаційного суспільства викладач змушений освоювати нові телекомунікаційні технології, за допомогою яких він професійно і особисто впливається в інформаційний простір. «Присутність» викладача в мережі Інтернет, наявність у нього особистих освітніх інтернет-ресурсів вже само по собі є свідченням його інноваційної діяльності, оскільки: 1) створення персональних інтернет-ресурсів – справа в педагогічному середовищі досить нова; 2) за допомогою персональних інтернет-ресурсів викладач може представити результати своєї діяльності широкому колу людей, а значить, він володіє сміливістю, впевненістю у власній професійній компетентності – якостями, дуже важливими для творчого викладача; 3) наповнення персональних інтернет-ресурсів передбачає наявність у нього оригінальних розробок, інноваційний досвід їх створення і реалізації, готовність поділитися ними з колегами; 4) поповнення, оновлення, розвиток персональних інтернет-ресурсів, особливо ведення особистого сайту або блогу, вимагає значних витрат часу і сил, а отже, викладач, який веде власний освітній інтернет-ресурс – ентузіаст своєї справи, що також характерно для творчо працюючого педагога.

Використання персонального сайту викладача може допомогти у вирішенні наступних завдань: 1) пошук і добір матеріалів, необхідних для організації навчального процесу (Посилання на електронні бібліотеки і журнали, надання різних довідкових матеріалів, що знаходяться в мережі Інтернет, дають змогу студентам ефективніше готуватися до занять. Такі відомості можуть бути значно ширшими, об'ємнішими,

«всеохоплюючими» і дозволяють застосовувати активніші, сучасніші способи пошуку, сприйняття, опрацювання, використання і зберігання даних); 2) формування насиченого мультимедійного середовища, в якому використовуються різні способи подання навчального матеріалу – текстового, візуального, аудіо- і відеоматеріалу (Це дає змогу інтенсифікувати навчальний процес і готувати студента до майбутньої роботи у відповідному професійному середовищі, в якому посилюються тенденції до конвергенції сенсорних каналів сприйняття інформації); 3) створення електронних навчально-методичних матеріалів (Видання навчальної літератури в традиційній формі не завжди є кращим виходом з ситуації, оскільки пов'язане з високою вартістю публікації, затратою часу на організаційні моменти тощо. Створення навчально-методичного комплексу в Інтернеті може бути безкоштовним. Важливо, що викладач має можливість оперативно знайомити студентів з новою інформацією, регулярно вносити необхідні корективи до навчально-методичних матеріалів); 4) підвищення викладацької кваліфікації (Це здійснюється завдяки можливості отримання через Інтернет інформації про сучасні досягнення наукових досліджень у відповідних галузях науки, про нові методичні розробки в країнах СНД і далекого зарубіжжя, а також завдяки можливості спілкуватися з колегами засобами електронної пошти, через гостьові книги, повідомлення на форумах, додаванню коментарів); 5) навчально-виховний потенціал (Користувачі мають можливість працювати з освітнім сайтом відповідної тематики не тільки в комп'ютерних класах, але і вдома, в Інтернет-кафе. Все це сприяє підвищенню культури використання Інтернет-технологій, дозволяє спілкуватися, обмінюватися думками, навчальними наробками, вирішувати проблеми не тільки навчального, а й виховного характеру [7, 101-102].

Вирішивши створити персональний сайт, викладач, перш за все, повинен оцінити свою компетентність у володінні інформаційними технологіями, окреслити коло передбачуваних користувачів сайту і той інформаційний ресурс, який він хоче розмістити на сайті. Витрати часу і зусиль на це компенсуються рівнем використання сайту в навчальному процесі. Створити сайт, виявляється, може практично будь-хто. Однак створити такий сайт, який би повноцінно функціонував, можливо за умови безперервного підвищення своєї компетентності у сфері освітніх та інформаційних технологій. Щодо можливості керування сайтом і його конструювання існують сайти двох типів: програмно-керовані та командно-керовані [4, 41]. Керування першим типом сайтів відбувається за допомогою запису програм визначених функцій сайту мовою програмування (наприклад, PHP-мовою), а також за допомогою готових модулів, які теж можливо вводити і змінювати за допомогою програмування. Другим типом сайтів керують за допомогою кнопочового виводу функціональних модулів і прямого подання переліку модулів (віджетів і гаджетів), змінити які практично неможливо. Перший тип сайтів

вимагає знань з основ програмування, кропіткої роботи, проте можливо відтворити і перебудувати практично сто відсотків вмісту сайту. Це дуже цікавий і творчий процес, що приносить задоволення автору сайту [2, 7]. Другий тип сайтів створюється значно швидше за допомогою вибору необхідних функціональних компонентів, розміщення їх на сторінках сайту і їх заповнення. Тобто сайт, який створюється шляхом функціонально-модульної побудови, простий у керуванні, і, незважаючи на обмежені функціональні можливості, може широко використовуватись у навчальному процесі.

Персональний сайт викладача: з одного боку, є новим інструментом у педагогічній діяльності; з іншого боку, інтегрує викладача в єдиний освітній простір. Сайт сьогодні, мабуть, найбільш зручний інструмент для представлення будь-яких продуктів діяльності. У порівнянні з паперовим носієм, який може представити лише текст і зображення, сайт має можливість донести інформацію в мультимедійних формах. І чим би не займалась людина, презентувати свою творчість або себе саму в численних електронних форматах виявляється досить нескладною справою. Тому сьогодні в Мережі можна виявити численні персональні сайти.

Ключовими критеріями персонального сайту, що відображають інноваційну діяльність викладача є:

1) актуальність (Будь-яка інновація – це відповідь на вимоги часу, шлях вирішення актуальних проблем. Актуальність інформації на персональному сайті свідчить про те, що викладач працює над вирішенням реально існуючих, а не надуманих проблем освіти. Для відповідності цьому критерію сайт повинен постійно оновлюватися, орієнтуючись на питання, які хвилюють викладача, студентів. Актуальність контенту – важлива умова гарної відвідуваності сайту з пошукових систем. Якщо тема матеріалу неактуальна, її просто не будуть шукати в Інтернеті, а значить, не потраплять на відповідну сторінку сайту);

2) унікальність (До достоїнств інновацій відноситься створення унікального в своєму роді продукту, можливість реалізувати з його допомогою індивідуальний підхід, націленість на особистість конкретного споживача. Унікальність інноваційного досвіду викладача знаходить відображення і в унікальності контенту. Унікальність контенту є фактором інтересу до персонального сайту з боку людей і пошукових систем, а це значить, що, чим більше на сайті унікальних матеріалів, тим більше людей перегляне їх і дізнається про інноваційний досвід даного педагога);

3) якість (Кінцева мета будь-якої інновації – підвищення якості, в нашому випадку – якості освіти, що забезпечується завдяки сайту. Якість персонального сайту переконує відвідувача в тому, що викладач дійсно здійснює інноваційний процес, адже сайт – це продукт його інноваційної діяльності, що являє конкретного фахівця на ринку освітніх послуг. Якісний сайт – це сайт, який створений і розвивається для людей, але це здатні оцінити й сучасні пошукові системи. Google і Яндекс постійно

вдосконалюють алгоритми пошуку, щоб знаходити саме те, що потрібно людині, поставивши конкретне питання. У фахівців в області пошуку в Інтернеті, створення та просування інтернет-ресурсів є навіть такий термін: сайт для людей).

Отже, єдиний інформаційний простір надає безліч можливостей для створення і використання свого освітнього продукту в мережі Інтернет. Від викладача потрібно лише бажання й рішучість. І ще усвідомлення того, що для створення добротного по дизайну та змісту освітнього сайту, викладач повинен спочатку продумати структуру свого сайту, зміст, заздалегідь підібрати ілюстрації тощо, і тільки потім переходити до практичного втілення свого ресурсу. По-друге, на якому б етапі життєвого й професійного шляху не знаходився викладач, він ніколи не може вважати свою освіту завершеною, а свою професійну концепцію остаточно сформованою. Участь у роботі по створенню персонального сайту – це не просто веління часу, а необхідність для плідної роботи будь-якого викладача, що працює по впровадженню нових освітніх стандартів у навчальний процес.

Ще однією проблемою є якість навчальної інформації підручників і посібників з курсу «Історія України та української культури». На жаль, нерідко складається враження, що автори підручників і посібників виконують лише власну мету – стати автором чи співавтором посібника з грифом Міністерства освіти і науки України для отримання звання професора чи доцента. І при цьому автори під час забувають про вимоги до змісту, а подекуди навіть і про вимоги щодо оформлення навчальних видань. Це вже, на жаль, не виключення з правил, коли в підручниках з історії України, історії української культури, на яких стоїть гриф Міністерства освіти і науки, ми зустрічаємо фактичні помилки – скажімо, неправильні дати, помилки у написанні прізвищ, суттєві концептуальні помилки тощо. Я особисто іноді навіть змушена попереджати студентів, щоби вони не користувались тим чи іншим підручником (за умов ринкових відносин існує можливість видання власним коштом сумнівних за якістю підручників).

На нашу думку, саме електронний підручник може стати якісно новим підручником, що задовольнить потреби сьогодення. Електронний підручник визначають як автоматизовану навчальну систему, яка містить дидактичні, методичні, інформаційно-довідкові матеріали з навчальної дисципліни, а також програмне забезпечення, що дозволяє комплексно використовувати їх для самостійного одержання і контролю знань [14, 90]. Використання в електронних виданнях різних інформаційних технологій (навчальних систем, мультимедіа, гіпертексту) дає вагомі дидактичні переваги електронній книзі порівняно з традиційною: 1) технологія мультимедіа створює навчальне середовище з яскравим і наочним поданням інформації, що особливо приваблює; 2) здійснюється інтеграція значних обсягів інформації на єдиному носії; гіпертекстова технологія

завдяки застосуванню гіперпосилань спрощує навігацію і надає можливість вибору індивідуальної схеми вивчення матеріалу; 3) технологія інтелектуальних навчальних систем на основі моделювання процесу навчання доповнює підручник тестами, відслідковує і направляє траєкторію вивчення матеріалу, здійснює, таким чином, зворотний зв'язок; 4) широке запровадження в навчальний процес електронних підручників дозволить значно збільшити продуктивність і ефективність діяльності як викладачів, так і студентів; 5) розробка і широке застосування електронних підручників допоможе технологічно забезпечити процес індивідуалізації навчання, вирішити проблему запровадження дистанційного навчання і відкрити перспективи для нового етапу інформатизації навчального процесу у вищих навчальних закладах України; 6) електронний підручник дозволяє системно подати навчально-методичний матеріал, зробити його більш доступним для вивчення і відкритим для коректування і подальшого удосконалення. Фактично електронний підручник є електронною версією методичного досвіду викладача з конкретної навчальної дисципліни; 7) електронний підручник акумулює в собі основні навчально-методичні матеріали, необхідні викладачам для підготовки і проведення усіх видів і форм занять відповідно до нормативних вимог. Крім того, він надає широкі можливості для самостійного вивчення навчальних тем, підготовки до занять і одержання додаткової інформації з конкретної навчальної дисципліни. Електронний підручник допомагає студентам здійснювати самоконтроль засвоєння матеріалів з навчальної дисципліни, а викладачам – об'єктивно здійснювати поточний і підсумковий контроль успішності студентів; 8) у навчальному процесі за допомогою електронного підручника користувач може: одержати дані про навчальну програму і тематичний план навчальної дисципліни, логіку вивчення тем і послідовність занять; проводити усі форми і види занять із навчальної дисципліни «Історія України та української культури», застосовуючи комп'ютерну техніку; переглянути, вивчити чи повторити навчальний, методичний та інформаційний матеріал; наочно демонструвати (на дисплеї комп'ютера чи на екрані) дидактичний матеріал і наочність (схеми, малюнки, таблиці, графіки, текст), що сприяє його образній подачі і значно підвищує ефективність сприйняття і засвоєння навчальної інформації; здійснити в автоматичному режимі самоконтроль (з виставлянням оцінок) засвоєння змісту навчальних тем і дисципліни в цілому, а також одержати рекомендації з додаткового вивчення недостатньо засвоєних навчальних тем; одержати інформацію про рекомендовану навчальну, наукову і методичну літературу; роздрукувати (а за необхідності і допрацювати) типові плани проведення занять і методичні розробки з усіх тем і видів занять; розмножити матеріали для роздачі студентам (плани, таблиці, завдання тощо), необхідні для проведення занять; мати доступ до різноманітних баз даних; індивідуально одержати методичні рекомендації щодо проведення тих чи інших форм навчальних занять; одержати дані

про деякі інформаційні технології, які можна застосувати в освітньому процесі [12, 41-42].

Таким чином, електронний підручник, у порівнянні з традиційними формами, методами і засобами навчально-методичного забезпечення, значно підвищує ефективність викладання навчальної дисципліни «Історія України та української культури». До переваг електронного підручника порівняно з традиційними навчальними посібниками слід віднести ще й такі: 1) більш висока технологічність створення й експлуатації; 2) більш високий рівень системності подання навчально-методичних матеріалів і 3) більш різноманітні функції, а отже, і можливості в процесі навчання. Так, більш висока технологічність електронного підручника забезпечена простотою схеми і способу її втілення, універсальністю призначення, високою доступністю для користувачів, легкістю і дешевизною розмноження, відкритістю для подальшого удосконалення, широкою сумісністю з різними модифікаціями комп'ютерної техніки, високою автоматизацією функцій, економічністю в роботі, можливістю обмінюватися навчальною інформацією в електронних мережах тощо. Більш високий рівень системності подання навчально-методичних матеріалів з навчальної дисципліни «Історія України та української культури» в електронному підручнику досягається за рахунок систематизації навчальних, методичних, наукових, інформаційно-довідкових матеріалів у банку даних, а також комплексування видів і засобів подання інформації в чіткій відповідності з навчальною програмою і тематичним планом, основними формами і методами проведення навчальних занять. Електронний підручник у порівнянні з традиційними навчальними посібниками має велику розмаїтість функцій, що значно підвищує його універсальність і дидактичні можливості. Це особливо важливо для пошуку нових форм і методів навчання. Так, наприклад, електронні підручники здатні технологічно забезпечити процеси індивідуалізації навчання. Їх масове створення і впровадження стане передумовою для ефективного вирішення проблем дистанційного навчання, відкриє перспективи для обміну через інформаційні мережі актуальною науковою й навчально-методичною інформацією в інтересах оптимізації навчального процесу. Крім того, електронний підручник дає змогу автоматизувати функції поточного і підсумкового контролю знань, що мінімізує суб'єктивний фактор в оцінці знань студентів. А це неминуче підвищить об'єктивність персональних оцінок, що виставляються студентам на екзаменах (заліках), і збільшить продуктивність контрольних функцій викладача. Оцінюючи індивідуальні знання, електронний підручник здатний в автоматичному режимі персонально давати деякі методичні рекомендації студентам, що особливо важливо для самостійного засвоєння матеріалів навчальної дисципліни. Широке запровадження електронного підручника в навчальний процес не лише не применшує ролі викладача, а навпаки, додає їй нового функціонального значення. Частина

традиційних, рутинних функцій викладача трансформується в більш інтелектуальні: проведення консультацій з найбільш складних навчальних тем і наукових проблем, розробку нових оригінальних схем автоматизованих освітніх систем, що акумулюють у собі його педагогічний досвід; створення і нарощування навчальних банків (баз) даних і знань; освоєння нових форм і методів навчання, адекватних можливостям нових інформаційних технологій; забезпечення індивідуалізації процесу навчання; пошук необхідних знань в інформаційних телекомунікаційних мережах для поглиблення наукових основ предмету викладання. Праця викладача стає більш кваліфікованою і творчою. Структура електронного підручника складає три бази даних (дидактичні, методичні і довідкові матеріали), а також програми пошуку і пакет прикладних програм, до якого входить і контролююча програма. Така схема електронного підручника поєднує основні компоненти звичайного підручника (навчальні матеріали, списки літератури, наочність тощо), навчально-методичного посібника (програму, тематичний план навчальної дисципліни, конкретні методики проведення різних форм занять, плани і методичні рекомендації до кожної теми), інформаційно-довідкової системи (нормативні документи, глосарій, витяги зі звичайних підручників тощо), а також автоматизовану контролюючу програму. Застосування електронних підручників стимулює удосконалення організації та методики проведення занять за двома основними напрямками. Перший напрямок пов'язаний з розвитком традиційних форм і методів викладання на основі можливостей електронного підручника. Другий напрямок характеризується пошуком принципово нових форм організації та проведення занять, адекватних його перевагам. Для прикладу, знаходить все більший розвиток ідея «комп'ютерного супроводу лекцій», коли традиційна лекція «оживляється» застосуванням мультимедійних технологій і провідна роль викладача в передачі знань зберігається. Однак, прийшов час власне «електронної лекції», коли реалізується ідея індивідуалізації сприйняття і засвоєння лекційного матеріалу студентами на автоматизованому робочому місці, текст лекції з екранів дисплеїв вивчається студентами самостійно. Головною функцією викладача в процесі передачі знань стає загальний коментар і індивідуальні консультації студентів. Крім того, він буде відповідати на запитання, давати методичні рекомендації щодо найбільш ефективного використання електронного підручника і його інформаційних, наукових і довідкових матеріалів при вивченні конкретної навчальної теми. Отже, запровадження електронних підручників у навчальний процес показує їх ефективність, і в перспективі вони, безсумнівно, відіграватимуть головну роль у навчальному процесі вищих навчальних закладів. Реформа вищої школи вже сьогодні вимагає активного переходу на індивідуальні форми навчання і підготовки кадрів з активним використанням комп'ютерної техніки та програмних засобів навчання.

Сучасним викладачам і студентам потрібні такі видання, які матимуть високий науково-методичний рівень, вбиратимуть у себе всі новітні досягнення сучасної історичної науки. Сьогодні нашому суспільству потрібна інформована та компетентна особистість (майбутній лікар), яка спроможна приймати самостійні рішення і нести відповідальність за власні вчинки.

«Компетентно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром для української освітньої системи – і для середньої школи, і для вищої школи. Компетентний підхід до освіти передбачає вміння вирішувати на основі набутих знань проблеми, які виникають у різних життєвих ситуаціях. Зокрема, ми пропонуємо виділити пізнавальні компетентності, під якими ми розуміємо вміння студентів самостійно і незалежно оцінювати здобутки і діяння діячів минулого, знання з історії повсякденності для орієнтації і у політичних процесах. Ідеться також і про набуття навчальних компетентностей. Про навчання навчатися. Навчальні компетентності – це здатність використовувати набуті знання для розвитку особистості, знаходити шляхи розв’язання складних проблем, що виникають перед людиною і перед суспільством» [9, 17]. Відзначимо також і стратегічні компетентності, тобто орієнтації на майбутнє, про здатність приймати рішення, обирати стратегію рішень відповідно до історичних надбань українського народу, захищати права з позицій громадянина України, самостійно діяти, критично мислити, відповідати за себе та життя інших людей, приймати зважені рішення, займати активну громадянську позицію. Підготовка підручників, зорієнтованих на формування означених компетентностей, дозволить створити умови для успішної діяльності студента – майбутнього лікаря. Нам не потрібні підручники, в яких з одного в інший переписують той самий фактичний матеріал. Треба спробувати зробити підручник на основі цих компетентностей, і це, на нашу думку, буде якісно новий підручник. При викладанні «Історії України та української культури» в вузі не потрібно ще раз повторювати шкільну програму, а потрібно викладати цю дисципліну в проблемному вимірі (ми лише відштовхуємося від фактографічної бази, яку пропонує учневі для засвоєння середня школа). Необхідно зосередитися на тих важливих моментах вітчизняної історії та культури, які найбільше формують національну і політичну свідомість, піднімають почуття патріотизму, гордості, любові у молоді. Саме ця дисципліна має виховувати високий рівень свідомості її громадян. Так, на заняттях з «Історії України та української культури» більше уваги зосереджується саме на патріотичному вихованні студентів через: 1) роз’яснення внутрішньої та зовнішньої політики України, Законів України, рішень Президента України та Кабінету Міністрів України, щоб виховати повагу до законодавчих норм; 2) вивчення історії України та процесів її державотворення, боротьби та здобуття Україною статусу незалежної, суверенної, демократичної держави; 3) утвердження поваги до

культурного та історичного минулого України; 4) роз'яснення серед молоді – майбутніх лікарів вимог Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», Військової присяги на вірність Українському народові та військових статутів; 5) вивчення славних і видатних імен відомих людей, чиє життя пов'язане з Україною у соціально-економічній, політичній, культурній сферах тощо, виховуючи у молоді гордість за співвітчизників, своїх земляків; 6) вивчення та розвиток почуття гордості, глибокої поваги до символів держави – Герба, Прапора, Гімну України, іншої загальнодержавної та регіональної символіки та історичних святинь, гордості за країну, а також окремі регіони та міста; 7) більш активне залучення молодих людей у вирішення соціально-економічних, культурних, правових, екологічних та інших проблем, як загальнодержавного, так і місцевого значення; 8) створення умов для посилення патріотичної направленості телерадіомовлення та інших засобів масової інформації при висвітленні подій та явищ суспільного життя, активна протидія антипатріотизму, маніпулюванню інформацією, фальсифікації історії України; 9) формування расової, національної, релігійної терпимості, розвиток дружніх відносин між представниками різних етнічних груп, тощо [10, 38-39]. Відповідно, всі заходи, які проводять в стінах Донецького національного медичного університету (вузу – переселенця) за ініціативи адміністрації чи студентського самоврядування мають бути наповнені громадянсько-патріотичним змістом, стверджувати ідею спільності інтересів та взаємоповаги усіх громадян України, підтримувати прагнення кожної особистості до духовного, інтелектуального, творчого та фізичного розвитку задля розквіту держави в цілому [13, 12]. Тому, на наш погляд, потрібно не скорочувати, а навпаки – збільшувати аудиторні години на вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

При формулюванні тем курсу мають бути враховані специфічні особливості кожного вузу. Так, наприклад, в медичному вузі слід робити більше наголос на здобутках саме медичних наук (в курсі «Історія української культури»). Але при цьому слід представити студенту – майбутньому лікарю й певний обсяг знань з історії літератури, мови, мистецтва. Крім того, хочеться наголосити ще про одну важливу ланку освітнього процесу в вузі – це творчий обмін думками з колегами. Нам, викладачам – науковцям просто необхідно спілкуватися і обговорювати якомога частіше важливі для нас проблеми, обговорювати їх за напрямками, які складають спільний інтерес. Тому ми були б вдячні Міністерству освіти і науки, якби було відновлено практику активного спілкування між науковцями і викладачами. Організаційні форми вивчення «Історії України та української культури», на нашу думку, мають включати лекції-бесіди та лекції-відеодемонстрації викладача в аудиторіях, оснащених комп'ютерною технікою, семінарські заняття (тепер вони не передбачені,

але ми вважаємо, що такі заняття повинні бути), самостійну роботу, практичні заняття студентів у музеях тощо.

Сьогодні з боку сусідньої Росії активно поширюються (і навряд чи щось зміниться в перспективі) ідеї «руського міру», що суперечать концепції єдиної соборної України. З великодержавною російською ідеологією в Україні обов'язково треба боротися, причому не лише зброєю, а краще словом, неупередженими науковими знаннями. Історію України та її культуру мають вивчати студенти як майбутнє нації, вона має бути засобом національно-патріотичного виховання молоді, утвердження їх національної ідентичності, становлення соціальної компетентності фахівців. Позбавлення «Історії України» та «Історії української культури» статусу базової дисципліни у вищих навчальних закладах, відмова від їх вивчення, незалежно під яким приводом, на сучасному етапі національного державотворення є, на наш погляд, глибоко помилковими. А вирішення проблемних питань викладання курсу «Історія України та української культури» призведе щодо заохочення студентів до збору, аналізу та інтерпретації інформації для досягнення навчальної мети.

Ключові поняття: історична освіта, концепція, проблема, національна свідомість, науковий аналіз, матеріально-технічне забезпечення, науково-методичне забезпечення, патріотизм, комплексний підхід, інформаційно-комунікаційні технології, електронний підручник.

Література

1. Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури у вищій школі: Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 18 грудня 2009 р.). / Відповід. ред. – д. і. н., проф. С.О.Костишева. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2010. – 89 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – Київ – Тернопіль: Богдан, 2004. – 368 с.
3. Дронь В. Сайт викладача – інструмент інноваційної діяльності / В. Дронь: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка» / Укл. Н.В.Кононец, В.О. Балюк. – Полтава: АКУП ПДАА, 2017. – С.53 – 58.
4. Жалдак М.І., Лапінський В.В., Шут М.І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: Посібник для вчителів. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2004. – 182 с.
5. Закон України «Про вищу освіту»: Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів / За ред. проф. М. І. Панова. – Х.: Гриер, 2003. – 96 с.
6. Концепція гуманістичної освіти України. – К.: Генеза, 1997. – 14 с.
7. Матвеева С.А. Сайт як жанр Інтернет-комунікацій (на матеріалі персональних сайтів учених): Дис. канд. філол. наук: 10.02.15 / С.А. Матвеева. – Луганськ, 2006. – 212 с.

8. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002.– № 26. – С.3.
9. Пижик А.М. Сучасні вимоги до підручників і посібників з курсу «Історія України» для вищих навчальних закладів: Матеріали міжвузівського науково-методичного семінару (м. Київ, 18 грудня 2009 р.) / А.М. Пижик / Відповід. ред. С.О. Костишева. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2010. – С. 16 – 18.
10. Поцулко О.А. Роль дисципліни «Історія України та української культури» у патріотичному вихованні студентської молоді медичного вузу / О.А. Поцулко // Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції: (м. Харків, Україна, 9-10 вересня 2016 року). – Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. – С. 37 – 41.
11. Процюк О. Викладання історії України – під загрозою // Галичина. – 29 січня 2015 р. – С. 3.
12. Стрельников В.Ю. Сучасні технології навчання у вищій школі: модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів МПК ПУЕТ / В. Ю. Стрельников, І. Г. Брітченко. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 309 с.
13. Студентське самоврядування як невід’ємна складова демократизації школи // Освіта України. – 2005. – № 59 – 60. – С. 12 – 13.
14. Чертополох А.А. Инновационные технологии обучения: проблема электронного учебника / А.А. Чертополох // Инновации в образовании. – 2001. – № 2. – С. 89–99.

Маковська О.А.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії, політології та
українознавства
Київський національний університет
технологій та дизайну

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ МОНІТОРИНГУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Останнім часом моніторинг освіти як засіб вивчення освітніх систем став водночас об’єктом теоретичних досліджень і сферою педагогічної діяльності.

Методологічні засади моніторингу освіти та різних аспектів побудови й організації діяльності моніторингових служб вивчали багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Багато наукових робіт, присвячених цим питанням, належить вітчизняним дослідникам. Це пов’язане з тим, що, починаючи з 90-х рр. ХХ ст., проблема моніторингу освіти, стала для України дуже актуальною.